

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

İBTİDAİ SİNİF MÜƏLLİMİ HAZIRLIĞINDA PEDAQOJİ İNNOVASİYADAN İSTİFADƏ ÜZRƏ İŞİN SİSTEMİ

İxtisas: 5804.01 - Ümumi pedaqogika, pedaqogikanın və təhsilin tarixi

Elm sahəsi: Pedaqogika

İddiaçı: **İranə Oqtay qızı Məmmədova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Bakı-2022

Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
İbtidai təhsilin pedaqogikası kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər
doktoru, professor
Fərrux Abbas oğlu Rüstəmov

Rəsmi opponentlər: pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor
Hikmət Əbdül oğlu Əlizadə
Pedaqoji elmlər doktoru, professor
Vidadi Cəmil oğlu Xəlilov
Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Kəmalə Rüstəm qızı Quliyeva

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya
Komissiyasının ADPU-nun nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.15
Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri: Tarix üzrə elmlər doktoru, professor
Cəfər Məmməd oğlu Cəfərov

Dissertasiya şurasının elmi katibi:

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Mələk Əlislam qızı Zamanova

Elmi seminarın sədri

Pedaqogika üzrə elmlər doktoru
İntiqam Hilal oğlu Cəbraylov



Tədqiqatın ümumi səciyyəsi

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Müasir dövrün tələblərinə uyğun vətəndaşlar yetişdirilməsi müəllimin akademik bacarıqlarından, tədris təcrübəsindən və peşəkarlıq səviyyəsindən asılıdır. Yeni sosial gözləntilərə fəal reaksiya verən, yenilikləri qəbul etməyə və fərdi olaraq təhsil innovasiyaları yaratmağa qadir olan ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlanması üzrə innovativ iş sisteminin tədqiqi bu baxımdan xüsusi aktuallıq kəsb edir. Cəmiyyətdə innovativ hərəkət genişləndikcə, yalnız zəruri bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələnən deyil, həm də innovativ pedaqoji ideyaları dərk və tətbiq edən gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlığının elmi-nəzəri əsaslarının təhlili və ümumiləşdirilməsi, başlıca xüsusiyyətlərinin qruplaşdırılması tədqiqatın aktuallığını daha da artırır.

İnnovasiyaların tətbiqinin orjinal laboratoriyası olan müasir məktəbin təlim ehtiyacı gələcək müəllimlərdə müstəqil şəkildə yeni təlim proqramları hazırlamaq, innovativ texnologiyaları tətbiq etmək, pedaqoji metod və vasitələrdən ən optimallarını seçə bilmək bacarıqlarını formalaşdırmağın nəzəri əsaslarının öyrənilməsi baxımından da problemin araşdırılması zəruridir. Rəqabətə əsaslanan pedaqoji innovasiyalar üzrə iş sisteminin ənənəvi müəllim hazırlığından fərqi, innovativ fəaliyyətin spesifik cəhətlərini ümumiləşdirmək tədqiqatın vacibliyini diqtə edir. Milli və beynəlxalq innovativ iş sisteminin təcrübəsinə əsaslanaraq, gələcək müəllimlərin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlıq səviyyəsinin meyarlarını, prinsiplərini qruplaşdırmaq nöqtəyi nəzərdən də mövzu aktualdır.

İbtidai sinif müəllimlərinin hazırlığında pedaqoji innovasiyadan istifadə üzrə işin sistemi mövzusu kompleks tədqiqata cəlb olunmasa da, problemə lokal qaydada toxunulan pedaqoji və psixoloji əhəmiyyətli tədqiqat əsərləri kifayət qədərdir. A.Mehrabov, Ə.Əlizadə, Ə.Ağayev, Ə.Paşayev, F.Rüstəmov, A.Abbasov, M.İlyasov, F.İbrahimov, H.Əlizadə, L.Qasımova, H.Əhmədov, R.Mahmudova, Ə.Abbasov, İ.Cəbrayılov, O.Həsənli, F.Sadıqov, N.R.Yusufbəyovavə və digər müəlliflərin araşdırmalarında təhsil

sistemində gedən modernləşmə, tətbiq olunan layihələrin nəticələrinin effektivliyini müəyyənləşdirən innovasiyalar, yeni təlim texnologiyaları və s. yeniliklərlə bağlı mülahizələr irəli sürülmüşdür. “İnnovasiya” anlayışına dair fikirlər əsaslandırılmışdır

Xarici ölkə müəlliflərindən F.N.Honobolin, V.İ.Zyaqvyazinski, V.A.Kan-Kalik, N.D.Nikandrov və A.K.Markovun innovativ pedaqoji fəaliyyət istiqamətlərinə və innovativ təcrübənin yayılmasına, Y.K.Babanski və M.M.Potaşnikin müxtəlif ölkələrin müasir təhsil sistemlərində baş verən innovativ keyfiyyət dəyişmələrinin fundamental tədqiqinə, «innovasiya hadisələri»nin toplum şəklində təqdimində xüsusi çəkisi olan M.S.Burgin, V.Klarin, S.D.Polyakov, L.S.Podımov və A.V.Xutorskinin əsərləri bu problemə həsr olunan tədqiqatlardandır.

Tədqiqatın obyektini ali pedaqoji məktəblərdə ibtidai sinif müəlimi hazırlığı təşkil edir.

Tədqiqatın predmetini ibtidai sinif müəllimi hazırlığında pedaqoji innovasiyalardan istifadə üzrə işin sistemi təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanmasının nəzəri əsaslarını üzə çıxarmaqdan, müəllimin innovativ pedaqoji fəaliyyətinin məzmununu, səciyyəvi xüsusiyyətlərini, innovativ proseslərin inkişafının əsas istiqamətlərini şərh etməkdən, gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin peşəkar fəaliyyətə hazırlığının məzmununu və meyarlarını müəyyənləşdirməkdən və eksperimental yolla dürüstlüyünü sübut etməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın vəzifələri gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlığının vacib pedaqoji problem olduğunu əsaslandırmaq, əsas innovativ anlayışların mahiyyətini və məzmununu izah etmək, müasir müəllimin innovativ pedaqoji fəaliyyətinin məzmununu və səciyyəvi xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək, ibtidai siniflərdə innovativ proseslərin inkişafının əsas istiqamətlərini təhlil etmək, gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin peşəkar fəaliyyətə hazırlığının meyarlarını müəyyənləşdirmək, pedaqoji fənlərin tədrisində gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin yaradıcı innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlığının imkan və yollarını müəyyənləşdirmək.

Tədqiqatın metodları.

Təhlil və ümumiləşdirmə, müqayisəli şərh, retrospektiv, nəzəri təhlil, təhlil-tərkib metodları, problemlə əlaqəli tarixi, iqtisadi, fəlsəfi, pedaqoji-psixoloji didaktik materialların qarşılaşdırılması, sintezi və sistemləşdirilməsi.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar.

- gələcək ibtidai sinif müəllimlərində peşə səriştəliliyinin formalaşması onların pedaqoji innovasiyalara hansı səviyyədə yiyələnməsi ilə əlaqədardır;

- gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanması pedaqoji fənlərin tədrisinin səviyyəsinin yüksəldilməsindən və pedaqoji prosesin optimallaşdırılmasından asılıdır.

- pedaqoji sistemin pedaqoji innovasiyalar əsasında yeniləşdirilməsi səriştəli təhlil və yaradıcı müəllim tələb edir.

- gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlığı ali pedaqoji təhsilin məzmununu, texnologiyalarını, təşkili formalarını dəyişməyi tələb edir.

- təhsilənlərin təhsili, tərbiyəsi və inkişafı, nailiyyətlərinin monitorinqi gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin akademik bacarığı, tədris təcrübəsi, peşəkarlıq səviyyəsi və innovativ fəaliyyətə hazırlığı ilə şərtlənir.

- gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsini təmin edən innovativ təlim mühitinin yaradılması, ibtidai sinif şagirdlərinin təkəkkürünün və şəxsiyyətinin inkişafını təmin edən, onların yaş və fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan innovativ təlim metodologiyasından və tədris resurslarından asılıdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi.

Dissertasiyada gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanmasının nəzəri əsasları müəyyənəşdirilir, innovativ pedaqoji fəaliyyətin məzmununu, texnologiyası, təşkili forması səciyyələndirilir. Gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin peşəkar fəaliyyətə hazırlığının şərtləri, strukturu və meyarları müəyyənəşdirilir. Dissertasiyada müasir pedaqoji təkəkkürə malik, intensiv və ekstensiv innovasiyaları pedaqoji

prosesə vəhdətdə tətbiq etməyi bacaran yeni nəsil ibtidai sinif müəllimi hazırlığına kompleks baxış həyata keçirilir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti.

Tədqiqat gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığında pedaqoji innovasiyadan istifadə üzrə işin sisteminin nəzəri bazasını daha da təkmilləşdirmək baxımından əhəmiyyətlidir. Tədqiqatın nəticələrindən ibtidai sinif müəllimi hazırlığını həyata keçirən ali pedaqoji təhsil müəssisələrində istifadə oluna bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi.

Tədqiqatın məzmunu ilə əlaqədar respublika və beynəlxalq elmi-praktik konfransların materiallarında, Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi respublika və xarici ölkə jurnallarında 39 elmi məqalə və tezis dərc olunmuşdur.

Dissertasiya Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin İbtidai təhsilin pedaqogikası kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın quruluşu.

Dissertasiya giriş, hər biri üç paragrafdan ibarət iki fəsil, nəticə, təkliflər və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Tədqiqatın strukturu.

“Giriş”də mövzunun aktuallığı əsaslandırılmış, öyrənilmə dərəcəsinə münasibət bildirilmiş, tədqiqatın məqsəd və vəzifəsi müəyyənləşdirilmiş, metodları, müdafiəyə təqdim olunan müddəalar təqdim edilmişdir. Elmi yeniliyi əsaslandırılmış, nəzəri və praktiki əhəmiyyəti ümumiləşdirilmiş, tədqiqatın aprobasiyası və dissertasiyanın quruluşu göstərilmişdir.

“Gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanmasının elmi-nəzəri əsasları” adlı birinci fəsilin *“Əsas innovativ anlayışların mahiyyəti və məzmunu”*na həsr edilmiş birinci paragrafında “innovasiya” anlayışının etimologiyasına, XVII əsrdə latın dilindəki “novatio” (dəyişiklik) mənası verən sözdən yaranması barədə elmi mülahizəyə münasibət bildirilmişdir.¹ İnnovasiya ifadəsinin linqvistik kökünü latın dilindən yox, beş min ildən artıq tarixə malik şumer-türk dilindəki “nou” (rus-şumer

¹ Бондаренко О.Б. Современные инновационные технологии в образовании. Санкт-Петербург: Электронный журнал «Рано», -2016, - №16.

lügətində novşestvo) sözündən yarandığı mülahizəmiz irəli sürülmüşdür. Elmi leksikona ilk dəfə XIX əsrdə antropologiya və etnologiyaya dair əsərlərdə cəlb olunduğu vurğulanmışdır. 1900-cü ildə iqtisadçı Y.Şumpeterin “innovation kombinasiyalar” problemini tədqiqindən sonra anlayış bütün fəaliyyət sahələrində istifadəyə vəsiqə almışdır.

Pedaqoji innovasiya anlayışı cəmiyyətdə sosiokultural dəyişikliklərə imkan yaradan, təhsilin keyfiyyət “menecmenti”, təhsildə rəqabət üstünlüyünü təmin edən, pedaqoji texnologiyaları və yaradıcı təfəkkürü ehtiva edən yenilik kimi şərh olunmuşdur. 1728-ci ildən başlayan distant təhsil formasının dövrümüzə qədərki dinamik inkişaf yolu innovativ fəaliyyət nümunəsi kimi nəzərdən keçirilmişdir. XX əsrin 80-illərində internetin kəşfinin nəticəsi olaraq, ilk dəfə 2011-ci ildə Stenford Universitetində tətbiq edilən onlayn təhsil forması XXI əsrin geniş pedaqoji imkanlara malik innovativ iş sistemi kimi dəyərləndirilmişdir.

Pandemiya şəraitində onlayn təhsil formasının dünyada və respublikamızda təhsilin bütün mərhələlərində istifadə olunması məhz, beynəlxalq innovativ tərəqqinin nəticəsidir.

«İnnovasiya» daxilində müxtəlif istiqamətləri əhatə edən proqramları əks etdirən, təhsilin məzmununda, metodologiyasında dəyişikliklərini nəzərdə tutan model tipi olaraq analiz edilmişdir.

Məzmununa görə innovasiyalar ekstensiv və intensiv yeniliklər kimi fərqləndirilmişdir. Hər yeniliyin innovasiya olmaması, yalnız keyfiyyətə təkmilləşmiş, pedaqoji sistemdə yer almış ideyalar, proseslər, vasitələr və nəticələrin məcmuunun yenilik olması əsaslandırılmışdır. “İnnovasiya” eyni vaxtda həm nə sualına cavab verən isim, həm də prosesi təyinedici fel, yəni fəaliyyəti ehtiva edən effektiv yenilikdir. İnnovasiyalar səmərəli istifadədən nəticəyə qədər olan üç mərhələyə bölünmüşdür:

1) hər hansı bir ideyanın və ya texnologiyanın təzahür formasının hazırlanması (işləmələr);

2) yeni ideyanın və ya texnologiyanın texniki təsviri (lahiyələşdirmə);

3) yeni informasiyanın sınaqdan keçirilməsi, mənimsənilməsi və tətbiq edilməsi (innovasiya).

İnnovasiyanın 3 mərhələdən ibarət 5 “həyat dövrü” tsikli:

- fundamental tədqiqat, tətbiqi tədqiqat,
- lahiyələşdirilmə, istehsal (ilkin və geniş istifadə),
- hazırlıq, yenidən hazırlanma və yeniliklərin istifadəsi üçün yeni kadrların hazırlanması və istehlak (tam istifadə) mərhələləri qruplaşdırılmış,
- hər bir mərhələnin xarakteristikası verilmişdir. Hər hansı İnnovasiyanın tam və nisbi yenilik xarakterinə malik olması göstərilmişdir.

İnnovasiyaların yaradılmasına stimül verən konkret şəraitdən doğan zərurət, bu zərurətdən təzahür edən innovativ ideyaların mənbələri təhlil olunmuşdur.

- gözlənilməz hadisə;
- müxtəlif uyğunsuzluqlar;
- pedaqoji prosesin ehtiyacları,
- yeni təhsil modellərinin meydana gəlməsi;
- demoqrafik amil, yeni ünsiyyət formaları;
- müəllimin yeni professional davranış qaydalarının yaranması innovativ ideyaların mənbələri kimi sıralanmışdır.

Təhsil innovasiyaları şərti olaraq ümumi və xüsusi yeniliklər kimi qruplaşdırılmışdır².

Ümumi innovasiyalar - müasir təhsilin qlobal konsepsiyaları, humanitar vəziyyətin və praktiki texnologiyaların, eləcə də təhsil-tərbiyə prosesinin optimallaşdırılması, pedaqoji prosesdə İKT-nin tətbiqi, pedaqoji proseslərinin təşkili və idarə edilməsi və s. ümumi təhsil innovasiyaları kimi təqdim edilmişdir.

Xüsusi innovasiyalar - müəllif yenilikləri, yəni müasir paradigmalara uyğun yardılan və təhsil müəssisələrində həyata keçirilən yeniliklər kimi göstərilmişdir.

Birinci fəsilin ikinci paragrafi “*Müasir müəllimin innovativ pedaqoji fəaliyyətinin məzmunu və xüsusiyyətləri*”nin tədqiqinə həsr olunmuşdur. Pedaqoji yeniliklərin yaradılması, onların pedaqoji cəmiyyət tərəfindən inkişaf etdirilməsi, qiymətləndirilməsi və

² Rüstəmov F.A. Ali məktəb pedaqogikası. Dərlik. / F.Rüstəmov, T.Y. Dadaşova. -Bakı: «Nurlan», - 2007. -568s.

nəhayət tətbiq edilməsi innovativ pedaqoji fəaliyyətin məzmununu müəyyən edən aspektlər kimi əsaslandırılmışdır. Pedaqoji yeniliklər və onun prinsipləri, vəsaitləri, tətbiqetmə hüdudları və pedaqoji sistemə daxil olan digər elmi xüsusiyyətlərin innovativ pedaqoji fəaliyyətin metodoloji əsaslarının müəyyən olunması üçün zəruriliyi göstərilmişdir. İnnovativ pedaqoji fəaliyyət müəllimin təşkilatçılıq bacarığı, onun təhsilalanlarla qarşılıqlı əlaqə yaratmaq qabiliyyəti ilə şərtlənir. İnnovativ pedaqoji fəaliyyətin beş funksional komponenti - qnostik, layihələşdirici, konstruktiv, kommunikativ və təşkilatçılıq komponentlərinin prinsipləri təhlil olunmuşdur.

İnnovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlıq, gələcək ibtidai sinif müəlliminə nəzəri bilik və innovativ təcrübəyə əsaslanmaqla, daha müvəffəq təlim nəticələrinin əldə olunmasının texnologiyalarını, təhsil-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsini, pedaqoji innovasiyaların həyata keçirilməsini təmin edəcək keyfiyyətlərin aşılmasını tələb edir. Bu keyfiyyətləri müəyyənləşdirən meyarlar - aktualıq, yenilik, effektivlik, sabitlik, rasionallıq, perspektivlik kimi meyarlar təsnif olunmuş, hazırlanan kadrların keyfiyyət səviyyəsinin obyektiv qiymətləndirilməsi üçün əhəmiyyəti göstərilmişdir. İnnovativ pedaqoji təcrübənin meyarları tədqiqatçılıq və novatorluq xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirilmişdir.

Qabaqcıl pedaqoji təcrübənin modelləşdirilməsində 4 mərhələdən ibarət kompleks innovativ fəaliyyət xarakterizə olunmuşdur. Modelləşdirmə, təcrübə modelinin formalaşdırılması, təcrübənin yaradılması, yaradılmış təcrübənin pedaqoji fəaliyyətdə həyata keçirilməsini əhatə edən dörd mərhələnin komponentləri ümumiləşdirilmişdir. İbtidai sinif müəlliminin pedaqoji fəaliyyətinə inovativ yanaşma təhsil siyasətinin yeniləşməsində bir vasitə kimi çıxış edir. Ənənəvi təlim zamanı təhsil-tərbiyə prosesinin məzmununun müəyyənləşdirilməsində, yeni proqramların hazırlanmasında, pedaqoji fəaliyyətində yeni üsullardan, texnologiyalardan istifadə edilməsində sərbəst olmayan müəllimin, innovativ pedaqoji fəaliyyət mühitində sərbəst, araşdırıcı və yeni texnologiyaların keyfiyyətli seçmək və tətbiq etməkdə müstəqildir. Təhsildə azad rəqabət münasibətləri mühitində müəllimin müstəqil innovativ iş sistemindən istifadə səviyyəsi

rəqabətə davamlılıq qabiliyyətinin real vəziyyətini müəyyən edir. Hər bir kollektiv innovativ pedaqoji fəaliyyətdən yararlanmağa təşəbbüsdə olur. Rəqabət pedaqoji fəaliyyət üçün amilə çevrilir. Təhsil bazarında situasiyaya və onun proqnozlaşdırılmasına nəzarət, potensial rəqibləri müəyyən etmək, yeni elmi və texnoloji nailiyyətlərin yaranmasını nəzarətdə saxlamaq kimi fəaliyyət istiqamətləri strateji hədəflər aktuallaşır.

İnnovativ fəaliyyət hər bir müəllimin fərqli yaradıcı potensialına uyğun səviyyələrdə gerçəkləşir. Fərqliliyə baxmayaraq bütün hallarda hədəf təhsil-tərbiyə prosesi səviyyəyə müvafiq olaraq optimallaşdırılmasıdır. Ümumi innovasiya sayılan optimallaşdırma mümkün olan variantlardan ən yaxşısını seçib tətbiq etmək prosesidir.

“İbtidai siniflərdə innovativ proseslərin inkişafının əsas istiqamətləri” adlı üçüncü paragrafda keçən əsrin 50-ci illərindən elmi dövriyyəyə daxil olan “təlim texnologiyaları” anlayışının etimoloji və pedaqoji mahiyyəti, növləri, strukturu şərh olunmuşdur.

Tədrisin müasir istiqamətləri və formaları nəzərdən keçirilmiş, ibtidai sinif şagirdlərinin humanist şəxsiyyət kimi yetişdirilməsinin bünövrəsini qoyacaq gələcək müəllimin innovativ işinin məzmunu, prinsipləri və şərtləri əsaslandırılmışdır³.

Altı yaşlı uşaqlarla iş texnologiyasının aşağıdakı istiqamətləri təqdim olunmuşdur:

- uşaqda şəxsi keyfiyyətlər aşkarlamaqla, onda nəcib insan təşəkkülü, inkişafı və tərbiyəsinə şərait yaradılır;

- uşağın qəlbini və ruhunu nəcibləşdirilməsi (yaxşılaşdırılması);

- uşağın idrak gücünün inkişafı və təşəkkülü;

- geniş və dərin bilik və bacarıq üçün şəraitin təminatı;

- özünütərbiyə ideali.

İnkişafetdirici təhsilin metodiki üstünlükləri analiz edilmiş, istiqamətləri qruplaşdırılmışdır:

- psixi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi haqqında anlayış;

³ Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике.- Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, -1995. - 496 с.

- ən yaxın inkişaf və yaş yeniliklərinin əhatə kateqoriyası;
- inkişafın gedişatındakı qeyri-bərabərliyi və böhran mərhələləri haqqında fikir;
- interiorizasiya mexanizmi anlayışı;
- inkişafın sosial vəziyyəti haqqında anlayış;
- təhsilin fəaliyyət xarakteri haqqında təsəvvür;
- psixikanın inkişafında işarə iddiası konsepsiyası;
- idrakın sistemli-məna quruluşu və inkişafı haqqında fikir.

Hazırda ölkəmizdə və xaricdə müəllim hazırlığı prosesində tətbiq edilən şəxsiyyətyönümlü təhsil modeli nəzərdən keçirilmiş, bu haqda elmi-pedaqoji mülahizələr ümumiləşdirilmişdir. Yeni model üzrə layihənin konseptual mahiyyətini ifadə edən istiqamətlər göstərilmişdir:

1. Məktəblinin tam harmonik inkişafı, ümumi bacarıqlarının, hər kəsin fərdi bacarıqlarına xas erudisiyanın formalaşması;

2. Elementar mədəni fəaliyyətin inkişafı, tədris məsələsinin qəbul etmə biliklərinə yiyələnmək, nəzarət, özünənəzarət, qiymət və özünəqiymət aparmaqla tədris əməliyyatlarını müəyyən etmək.

3. İdrak mədəniyyətinin və idrak maraqlarının səviyyəsinin müəyyən edən özünü-təhsilə hazırlığın formalaşması.

İbtidai siniflərdə təlim nəticələrinə görə uğurun innovasiyadan və müəllimin ondan istifadə metodikasına bələd olma səviyyəsindən asılı olduğu vurğulanmışdır. İnnovasiyalardan istifadənin metodikasına, onun tətbiqinin mərhələlərinə bələdlik innovativ-nəzəri məlumatların daha səmərəli tətbiqinə imkan verir. İnnovativ metodlara və onların tərbiqi metodikasına yiyələnmək ibtidai sinif müəllimi hazırlığının strateji məqsədlərindəndir. İnnovativ hazırlıq səviyyəsinə malik, fəal təlim metodlarına, onlardan istifadə təcrübəsinə yiyələnmə bu günkü tələbə, sabahın təşəbbüskar, peşəkar, “usta müəllim” olmaq şansı qazanır. Yüksək hazırlıq səviyyəsinə malik müəllimlərin təmsil etdiyi məktəblər üzrə qabaqcıl təcrübə formalaşır və ictimailəşir. Tədrici inkişaf edən bu proses, nəticə etibarı ilə bir tərəfdən təlim nəticələrinin müasir standartlara uyğunlaşdırılmasını, rəqabətə dözümlülüyü, digər tərəfdən isə beynəlxalq təhsil monitorinqində milli təhsilin layiqli reytingini təmin edir. Bütövlükdə milli təhsil beynəlxalq standartlara

yaxınlaşır, pedaqoji sistem təkmilləşir. Tədqiqat nəticəsində pedaqoji sistemin təkmilləşməsinin iki variantı səciyyələndirilmişdir:

1. İntensiv yol - pedaqoji sistemin daxili ehtiyatlarını səfərbər etməklə, yeni metodlar tətbiq etməklə, mövcud forma və məzmunu təkmilləşdirməklə, şagirdlərə müstəqil iş bacarıqları aşılamaqla, onları özünütəhsilə cəlbini və s. nəzərdə tutur.

2. Ekstensiv yol - pedaqoji prosesə əlavə qüvvə, vaxt və vəsait cəlb olunmasını, təlim müddətinin uzadılmasını, proqramların genişləndirməsini nəzərdə tutur.

Respublikamızda genişlənməkdə olan intensiv, innovativ pedaqoji fəaliyyət sayəsində təhsilin maddi-texniki bazasında, təhsil və tərbiyə işinin məzmununda, metodikasında, müəllim-şagird münasibətlərində, idarəetmədə baş verən yeniliklər, onların istiqamətləri qruplaşdırılmışdır. Bu yeniliklərin əsas istiqamətlərini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq məqsədəuyğun hesab edilmişdir:

- məktəbin demokratikləşdirilməsi;
- pedaqoji prosesin humanistləşdirilməsi;
- əməkdaşlıq pedaqogikasının tətbiqi;
- təhsil və tərbiyə işinin məzmununun genişlənməsi;
- təlim-tərbiyə prosesinin optimallaşdırılması;
- yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqi;
- məktəbin idarə edilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi;
- ixtisasartırma sisteminin yenidən qurulması;
- təhsilin dünya standartına uyğun qurulması və s.

Müasir təlim “təhsilverənin daim öyrənməsini, təhsiləyə öyrənməyi öyrətməsini” əhatə edən, bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmə və yiyələndirmədən ibarət dialektik prosesdir. Bu proses innovativ xarakteri pedaqoji innovasiyaların tətbiqi prinsiplərinin nəzərə alınmasını tələb edir.

İnnovativ fəaliyyət prinsiplərinə münasibət müxtəlif və fərdi ola bilər. Çünki innovasiyadan istifadə təhsiləyənin səviyyəsindən və müəllimin biliyi və metodik ustalığından xeyli dərəcədə asılıdır. Ona görə də hər bir müəllim öz anlamına və təcrübəsinə uyğun olaraq prinsiplər müəyyənləşdirir və nəzərə ala bilər. İnteraktiv metodlardan - rollu oyun, debatlar, söz assosiasiyaları, əqli hücum, kiçik qruplarda iş ideyalar xalısı, qərarlar ağacı, təqdimat, sənədlərlə iş,

vəziyyət üzrə praktikum, sosioloji tədqiqat, diskussiya, hərə digərini öyrədir, fikrən gəzinti, mozaika, mediasiya, danışıqlar, problemin həlli, mövqe tutur və s.interaktiv metodların müəyyənləşdirilməsi və tətbiqi də, müəllimin məharətindən və peşəkarlıq səviyyəsindən, nəzəri və praktik hazırlığından asılıdır. Müəllim interaktiv metodlar sırasına özünün təcrübədən hasil etdiyi metodları da daxil edə bilər. Bu metodlara əsaslanan ADPU-nun “İbtidai təhsilin pedaqogikası” kafedrasının ixtisas fənləri üzrə mühazirə və seminar məşğələlərinə dair dərs nümunələri verilmiş, müşahidələrimizin nəticələri təqdim olunmuş və dəyərləndirilmişdir.

“İbtidai sinif müəllimlərinin innovativ fəaliyyətə hazırlanmasının istiqamətləri” adlanan ikinci fəsilin *“Ali pedaqoji məktəblərdə gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanması”* adlı birinci paraqrafında peşəkarlıq səviyyəsini fərqləndirən meyarların müəyyənləşdirmiş, meyar göstəricilərinin əsas elementləri öyrənilmişdir⁴. Meyyar göstəriciləri aşağıdakı kimi sistemləşdirilmişdir:

- peşəkar fəaliyyət motivlərinin formalaşması səviyyəsi;
- özünü inkişaf etdirmək, özünü inkişaf etdirməyə şüurlu və yaradıcı yanaşmaq, özünü aktualaşdırmaq;
- peşəkar pedaqoji fəaliyyətdə müvəffəqiyyət əldə etməkdə motivasiyasının üstünlük təşkil etməsi;
- fərdi və peşəkar inkişaf üçün təhsil prosesinin imkanlarına diqqət yetirmək; yenilikçi təhsil fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə ehtiyac duymaq;
- yaradıcı bacarıqların və təxəyyülün inkişafı;
- sosial-pedaqoji cəhətdən fəal olmaq;
- yeni dəyərlərin yaratmasına və yaradıcı qərarların qəbul edilməsinə hazır olmaq;
- cari məsələləri nəzərə alaraq, tədris prosesinin dəyişən mühitində uyğunlaşmaq bacarığı;
- müzakirə prosesində ətrafındakılara təzyiq göstərmədən sərbəst fikirlərini ifadə etmək bacarığı;

⁴ İlyasov M.İ. Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri / M.İlyasov. -Bakı: Elm və təhsil, - 2018. - 207 s.

- konstruktivlik (şagirdin məntiqsiz təqdimatının arxasında onun parlaq intellektual fəaliyyətini görmək, onu dəstəkləmək və hətta bəzən müəllimində əvvəlcədən bilmədiyi nəticələrin axtarılmasına yönəltmək);

- elmi-pedaqoji təfəkkürün yenilikçi (yaradıcı, kreativ) tərzini.

Meyar göstəriciləri isə aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır:

- fundamental biliklərin mənimsənilməsi;

- müasir innovasiyaların əsaslarını bilmək;

- yenilikçi meyarların mahiyyətini, innovasiya meyarlarını, yeniliklərin xüsusiyyətlərini və innovasiya fəaliyyətinin quruluşu və strukturunu bilmək və s.

Peşəkarlıq səviyyəsini şərtləndirən innovativ bacarıqlar təhlil olunmuş, aşağıdakı təsnifatı verilmişdir:

- ümumi pedaqoji bacarıqlar (analitik, müəyyən etmə, konstruktiv, modelləşdirmə);

- özünü təqdim etmək;

- problemlə vəziyyətlərdən çıxış yolunu axtarıb tapmaq, fərziyələrə irəli sürmək;

- fikir və ideyalarını müdafiə etmək, konstruktiv mübahisə aparmaq və öz nöqtəyi-nəzərini əsaslandırmaq;

- fəaliyyətini əvvəlcədən planlaşdırmaq qabiliyyəti;

- fəaliyyətdə öz yaradıcı potensialını aktuallaşdırmaq qabiliyyəti;

- müqayisə etmək, ümumiləşdirmək, təhlil etmək və ən mühümünü və vacibini seçmək;

- psixoloji və pedaqoji elmlərin qabaqcıl nailiyyətlərindən xəbərdar olmaq və fəaliyyətində onlardan səmərəli istifadə etmək;

- təhsildə tədqiqatçılıq işlərinin aparılması qabiliyyəti;

- məsələni düzgün dərk edərək ona yaradıcı şəkildə yanaşmaq və həll etmək;

- tez bir vaxtda düzgün qərar qəbul etmək və hərəkətlərinə görə məsuliyyət öz üzərinə götürmək;

- şagirdlərin təlim-tərbiyəsində ənənəvi və qeyri-ənənəvi metodlardan istifadə etmək;

- yenilikçi təlim metodlarının tətbiqinə özünün hazırlıq səviyyəsini müəyyən etməsi və s.

Gələcək müəllimlərin innovativ pedaqoji fəaliyyətə fərdi və peşəkar hazırlanmasına üçün “pedaqoji dəstək” modeli yaratmaq problemi tədqiqat müstəvisinə cəlb olunmuşdur. Elmi dövriyyədə bu barədə olan beynəlxalq nəzəriyyələr təhlil süzgəcindən keçirilmiş, prinsipləri əsaslandırılmışdır. “Pedaqoji dəstək” modeli gələcək müəllimlərin yeniliklərin yaradılmasında və tətbiqində iştirakını, həyata keçirilməsi şərtlərini, qarşılıqlı əlaqələri və təşkilati tədbirlərin sistemini nəzərdə tutulur. Bu model gələcək müəllimin fərdi və peşəkar inkişafının təmin edilməsi üçün ali təhsil müəssisəsinin professor-müəllimlərinin, tələbə təşkilatlarının, pedaqoq və psixoloqun birgə fəaliyyətini tələb edir. Pedaqoji dəstəyin əsasında insanın özünə böyük inam, gələcək peşə fəaliyyətində özünü inkişaf etdirmək və öz potensialını həyata keçirmək ehtiyacını dəstəkləyən humanist pedaqoji prinsiplər durur.

Gələcək müəllimin fərdi və peşəkar inkişafı ali təhsil müəssisəsində aldığı nəzəri və təcrübi biliklə bağlıdır. Ali məktəb müəllimlərinin bu istiqamətdə fəaliyyətinin tələbələrle qarşılıqlı əlaqələrin yaradılmasına, onların şəxsi və peşə inkişafının dəstəklənməsinə, əməkdaşlığın yaradılmasına yönəldilməsi bu gün xüsusilə aktualdır⁵.

Pedaqoji dəstək fəaliyyətini modelləşdirərkən aşağıdakı prinsiplərin gözlənilməsi vacibdir:

- Öyrənənlərin subyektivliyi prinsipi
- Öyrənənlərin unikalığı prinsipi
- Dəyər münasibətləri prinsipi
- Vahidlik prinsipi
- Etibarlılıq, açıqlıq və dərin ünsiyyət

Tələbənin şəxsi və peşə inkişafının dəstəklənməsi ali məktəb müəlliminin öhdəsinə düşən funksiyaların - təşkilati, fəaliyyətin istiqamətləndirilməsi, ideyaların təqdim edilməsi, işin

⁵ İlyasov M.İ. Peşəyönümün əsasları / M. İlyasov. -Bakı: Mütərcim, - 2011. - 323 s.

koordinasiyası, kommunikativ qarşılıqlı əlaqələr və informasiya mübadiləsi, korreksiyaedici – yəni fərdi və qrup məsləhətləşmələr və iş prosesində yardım, analitik yekunlaşdırma, özünütəhlilin təşkil edilməsi, nəticələrin ümumiləşdirilməsi kimi funksiyaların yerinə yetirilməsini nəzərdə tutan kompleks innovativ fəaliyyətdir.

Nəzəri və eksperimental tədqiqat prosesində biz gələcək ibtidai sinif müəlliminin yenilikçi təhsil fəaliyyətinə hazırlanmasında aşağıdakı humanist pedaqoji prinsipləri göstərmişik:

- hər insanla bərabər hüquqlu şəxs kimi davranmaq;
- hər insanın özünə verdiyi dəyərlə razılaşmaq;
- bir-birinə qarşılıqlı hörmətlə yanaşmaq;
- demokratiya prinsipi;
- tolerantlıq prinsipi;
- şəxsin davamlı ümumi və peşə inkişafı prinsipi;
- tərbiyənin həyat və iş təcrübəsi ilə əlaqəsi prinsiplərinin

nəzərə alınmasını məqsədəuyğun hesab etmişik

Nəzəri və eksperimental tədqiqat nəticəsində müəllimin fərdi və peşəkar hazırlığına pedaqoji dəstək modeli tərtib edilmişdir.

İkinci fəsilin *“Pedaqoji-psixoloji fənlərin öyrədilməsində gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin yaradıcı innovativ pedaqoji fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi”* adlı ikinci paragrafında ibtidai sinif müəllimləri hazırlığında pedaqoji-psixoloji fənlərin spektri, xarici ölkələrin müvafiq kadr hazırlığı təcrübəsində tətbiq edilən fənlər nəzərdən keçirilmiş, milli kadr hazırlığında istifadəsi məqbul hesab edilən bəzi fənlər tövsiyyə olunmuşdur.

Pedaqoji-psixoloji fənlərin tədrisinin gələcək müəllimlərin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlığında yeri təhlil edilmişdir. Gələcək müəllimlərində ibtidai sinif şagirdlərinin psixi inkişaf səviyyəsini və imkanlarını fərqləndirilmək, fərdi xüsusiyyətlərinə görə yanaşmanın qanunauyğunluqlarını formalaşdırmaq və s. peşəkar keyfiyyətlərin pedaqoji-psixoloji fənlərin mükəmməl texnologiyalara əsaslanan tədrisi sayəsində mümkünlüyü vurğulanmışdır. Konstruktiv təlimin imkanları, təhsildə fərdi yanaşmaya, təfəkkürə üstünlük verən “yaradıcı öyrənmə” texnologiyasının tətbiqi şəxsiyyətyönlü və peşəyönlü innovativ fəaliyyət nümunəsi kimi şərh edilmişdir.

Xarici ölkələrin pedaqoji-psixoloji fənlər üzrə tədris təcrübəsinə müraciət edilmiş, dövriyyədə olan “Təhsildə innovativ texnologiyalar” fənninin tədrisində istifadə olunan innovativ fəaliyyət prinsiplərinin mahiyyəti izah olunmuşdur.

“Gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanması ilə bağlı aparılan eksperimentin nəticələrinin təhlili” dissertasiyanın sonuncu paragrafında təqdim olunmuşdur. İbtidai sinif müəllimi ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanmasının nəzəri modeli hazırlanmışdır.

Təcrübi işin mərhələləri	Mərhələnin əsas bilikləri	Təqdim etmə şərtləri	İşin metodikası	Yoxlamanın xarakteri	Hazırlığın səviyyəsi
I mərhələ - hazırlıq;	Innovativ pedaqoji fəaliyyətinin sosial-mədəni funksiyası haqqında anlayış;	“Pedaqoji peşəyə” giriş kursunda	Müstəqil iş metodu	“Gələcəyin məktəbi” layihəsi	İntuitiv
II - dərk etmə;	Innovativ pedaqoji fəaliyyətin təşəkkülü haqqında anlayış	Eksperimental praktika zamanı;	Problem-axtarıcı metodlar	Praktikanın nəticələri əsasında təhlilədicə hesabat	Reproduktiv
III - yenidən qiymətləndirmə;	Innovativ pedaqoji fəaliyyətin mahiyyəti, növləri haqqında anlayış və təsnifat;	“Sosial-pedaqoji innovasiyalar” müəllif kursu zamanı;	Didaktik oyunlar metodu	“Gələcəyin müəllimi” oyunu	Məhsuldar
IV - hərəkət;	Innovativ pedaqoji fəaliyyətin mənimsənilməsi yolları haqqında anlayış;	“İnnovativ pedaqoji fəaliyyət” xüsusi müəllif kursu zamanı;	Praktik metodlar	Müəllif iş sistemi	Sistemli

Eksperimental pedaqoji sistem modelinin qurulmasının ən mühüm prinsipi faktların sadə bir ifadəsi deyil, onların aksioloji dərk edilməsidir. İnkişaf etdirilən model çərçivəsində materialların seçilməsi və təqdimat metodları tələbənin - gələcək müəllimin

şəxsiyyətinin fərdi yaradıcı inkişafına və özünüinkişafa istiqamətləndirilməsi (dialog üsulları, problemlı oyunlar və s.) və bütövlükdə innovativ pedaqoji fəaliyyətin məqsəd və vəzifələri ilə müəyyən edilmişdir.

Eksperimental pedaqoji sistemi modelinin əsasında duran məqsədlər, planlaşdırılan məqsədlərə yönələn tədris prosesinin təşkili prinsipləri müəyyənləşdirilmişdir. Tələbələrin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlığının formalaşdırılmasının eksperimental pedaqoji sistem modelinə dair cədvəl tərtib olunmuşdur.

Dissertasiyada aşağıdakı *nəticələrə* gəlinmişdir:

- “İnnovasiya” anlayının linqvistik kökünü XVII əsrdə latın dilindəki “novatio” (dəyişiklik) mənası verən sözdən alması barədə mövcud elmi mülahizələrdən fərqli olaraq, deyil, beş min ildən artıq tarixə malik şumer dilindəki “nou” (rus-şumer lügətində novşestvo) sözündən yaranması mülahizəsi irəli sürülmüşdür;

- XX əsrin 70-ci illərindən etibarən təhsilə inteqrasiya edən «innovasiya» anlayışının fəlsəfəsi geniş mənada təlim, təhsil-tərbiyə prosesinin gedişini və nəticələrini yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə pedaqoji sistemdə həyata keçirilən yeniliyi, pedaqoji sistemdə irəli sürülmüş yeni ideyaları, inkişaf və inteqrasiya edən prosesləri, müasir standartlara cavab verən vasitələr və ümumilikdə əldə olunan nəticələri ifadə edir;

- pedaqoji innovasiyadan istifadə üzrə işin sisteminin strateji hədəfi interaktiv təlim metodlarının tətbiqinə əsaslanan yeni təfəkkürlü ali təhsilli ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlanmasıdır.

- cəmiyyətin sosial gözləntilərinə cavab verən vətəndaş, həyatı bacarıqlara malik şəxsiyyət yetişdirilməsi innovativ bilik və bacarıqlara malik müəllim kadrlarının hazırlanmasından asılıdır;

- innovasiya elmi və texniki nailiyyətlərin yaradılması, mənimsənilməsi və praktikaya tətbiqi mərhələlərindən ibarətdir. Bu mərhələlər innovasiyanın “həyat dövrü” tsiklini əhatə edir;

- ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı prosesində pedaqoji innovasiyanın yeniliyi təhsil standartlarından, kurikulumlardan, dərslıklərdən tutmuş bütün təhsil mühitinin rəqabətə əsaslanan azad iqtisadiyyatın tələbinə uyğun optimallaşdırılmasıdır;

- müasir müəllimin innovativ pedaqoji fəaliyyətinin məzmunu və xüsusiyyətləri ilə bağlı aparılan təhlil və ümumiləşdirmələr aşağıda təqdim edilən prinsipial əhəmiyyətli cəhətlərin vəgibliyi qənaətini sübut edir:

- gələcək müəllimlərin dövlət standartına uyğun təlim nəticələrinə nail olması tədris prosesində qnostik, lahiyələndirici, konstruktiv, kommunikativ və təşkilatçılıq kimi pedaqoji komponentlərin vəhdətdə tətbiqi ilə şərtlənir;

-«İnnovativ iş sistemi» gələcək ibtidai sinif müəlliminin öz təhsil təcrübəsinin əsasında yeni pedaqoji təcrübəni tətbiqini, innovativ fəaliyyətin planlaşdırılmasını, nəticə etibarlı ilə təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması kimi istiqamətləri birləşdirən produktiv fəaliyyətdir;

- aktualıq, yenilik, effektivlik, sabitlik, rasionallıq və perspektivlik kimi meyarlarla müəyyən edilən qabaqcıl ənənəvi təcrübədən fərqli olaraq, innovativ təcrübə tədqiqatçılıq, novatorluq xüsusiyyətlərinə görə seçilir;

- ibtidai sinif müəllimi hazırlığına inovativ yanaşma təhsil siyasətinin yeniləşməsini, təhsil məzmununun humanistləşdirilməsini, tədris proqramlarının və akademik fənlər strukturunun sadələşdirilməsini, yeni təlim texnologiyalarının tətbiqini tələb edir.

- pedaqoji fəaliyyətində yeni üsullarından, texnologiyalardan istifadə etməkdə müəllimin sərbəst fəaliyyətini məhdudlaşdıran ənənəvi təhsildən fərqli olaraq, innovativ yanaşma təhsilverən üçün araşdırıcı və seçim hüquqlu imkanı yaradır.

- innovativ iş sistemi bir tərəfdən təlim nəticələrinin müasir standartlara uyğunlaşdırılmasını, rəqabətə dözümlülüyü, digər tərəfdən isə beynəlxalq təhsil monitorinqində milli təhsilin layiqli reytingini təmin edir.

- pedaqoji sistemin təkmilləşməsi iki mövcud varianta - intensiv və ekstensiv variantlara əsaslanır:

- ibtidai təhsil müəllimlərinin yetişdirilməsinin məzmun və metodlarının pedaqoji və psixoloji elmlərlə vəhdətdə nəzərə alınması müəllim hazırlığına məhsuldarlıq vəd edən “şəxsi-oriyentasiyalı” yanaşma formasını məqsədəuyğun edir.

- gələcək müəllimin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanması prosesinin nəticəsi onun fərdi (ehtiyacları motivasiya), tərəkür-əmaliyyat, refleksiv keyfiyyət meyarlarla müəyyən edilən keyfiyyətlərlə malik olma dərəcəsi ilə şərtlənir. Yaradıcılıq, refleksivlik, kommunikatıvlik kimi şəxsi və peşəkar keyfiyyətlər, tədqiqatçılıq və təşkilatçılıq kimi bacarıqlar bu qəbildən olan keyfiyyətlərdir;

- təlimin təşkilinin diaqnostika və proqnozlaşdırma, hazırlıq, təşkilati, fəaliyyət, qiymətləndirmə və korreksiya mərhələlərindən ibarət struktur əsasında qurulması tələbələrin tədricən innovasiya fəaliyyətinin subyektləri statusuna keçməsinə təmin edir;

- ibtidai sinif müəllimi hazırlığında pedaqoji innovasiyadan istifadə üzrə eksperimental işin məqsədinin və ümumi vəzifələrinin müəyyənəşdirilməsi, eksperimentin mərhələlərinin tələbələrin peşəkar və şəxsi inkişaf səviyyəsi ilə uyğunlaşdırılması, onların bilik və praktiki bacarıqlarının ardıcıl genişləndirilməsi, inkişaf dinamikasının izlənməsi məhsuldarlığın təminatının vacib faktorudur;

- İbtidai sinif müəllimlərinin innovativ fəaliyyətə hazırlığına dəstək ola biləcək “İnnovasiya bankı”nın yaradılması məqsədəuyğun olardı.

Dissertasiyanın məzmunu müəllifin Azərbaycanda və xaricdə nəşr edilmiş aşağıdakı *məqalə və məruzə* tezislərində öz əksini tapmışdır:

1. Müəllim-tələbə əməkdaşlığı tələbə şəxsiyyətinin formaləşdirilməsinin əsas istiqaməti kimi // “Müəllim-tələbə münasibətləri: pedaqoji və psixoloji aspektləri”nə həsr olunmuş Respublika elmi konfransının materialları. SDU. Sumqayıt ş., 27-28 oktyabr 2016, s. 166-168

2. Pedaqoji-psixoloji fənlərin öyrədilməsində gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin yaradıcı innovativ pedaqoji fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi // Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XXI Respublika elmi konfransı. BDU, Bakı ş. 24-25 oktyabr 2017, s. 248-251

3. Müasir müəllimin innovativ pedaqoji fəaliyyətinin məzmunu və xüsusiyyətləri // «Müasir dünyada inteqrasiya və elmin

aktual problemləri» mövzusunda keçirilən Respublika elmi konfransının materialları. LDU. Lənkaran ş. 22-23 dekabr 2017, №1, s. 292-294

4. Характеристика инновационной деятельности в образовательных учреждениях // Київський національний університет імені Тараса Шевченка Видавничий дім «Мова і Культура» Дмитра Бурого Наукове видання Дмитрия Бурого України, Київ. 2017, 20 випуск, II том (187). стр. 234-241

5. Особенности подготовки будущих учителей начальных классов к инновационной педагогической деятельности.// Міністерство Освіти і науки України Херсонський Державний Університет Збірник наукових праць: Педагогічні науки. Україні, г. Херсон, 2017 Випуск LXXVIII (78 випуск, II том), стр. 155-158

6. Analysis of the outcomes of the experiment on preparation of future primary school teachers to carrying out innovative pedagogical activity. Міністерство Освіти і науки України Херсонський Державний Університет Збірник наукових праць: Педагогічні науки. Україні, г. Херсон, 2018. Випуск LXXXI (81 випуск, I том). p. 183-185

7. İnnovasiya: əsas innovativ anlayışların mahiyyəti və məzmunu //Pedaqoji Universitetin Xəbərləri. 2018, Cild 66, №2, s. 280-290

8. Müasir müəllimin innovativ pedaqoji fəaliyyətinin məzmunu və xüsusiyyətləri// Bakı Universitetinin Xəbərləri. BDU 2018, №2, s. 98-113

9. Ali pedaqoji məktəblərdə gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanması // Pedaqoji Universitetin Xəbərləri. 2018, Cild 66, №4, s. 363-376

10. Сущность и содержание основных инновационных понятий в образовании // Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій Інноваційна педагогіка України, г. Одеса 2018, Випуск 8, стр. 86-89

11. Научно-теоретические основы подготовки будущих учителей начальных классов к инновационной педагогической деятельности // Наука и инновации современные

концепции.Международный научный форум. Москва. 25 января 2019. Том 1, стр. 61-67

12. Научно-теоретические основы подготовки будущих учителей начальных классов школ Азербайджана к инновационной деятельности // XI Международная научно-практическая конференция «Шамовские педагогические чтения научной школы Управления образовательными системами «Современные векторы развития образования: актуальные проблемы и перспективные решения». Москва. МГПУ. 25 января 2019. Сборник 1, стр. 89-92

13. Innovative educational activities, as an aspect of the professional activities of the teacher // Scientific Research of the SCO Countries: Synergy and Integration. International Conference. China, Pekin. 11-12 february 2019. Part 3, p. 89-92

14. Инновационная педагогическая деятельность и индивидуальные особенности современного учителя // European Scientific Conference. International Scientific Conference. Россия, г. Пенза. 7 марта 2019, Сборник статей XIV Международной научно-практической конференции стр. 284-288

15. İbtidai siniflərdə innovativ proseslərin inkişafının əsas istiqamətləri // Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu. Elmi Əsərlər. Azərbaycan, Bakı ş. 2019, Cild 86, №1, s. 90-94

16. Ali pedaqoji məktəblərdə gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin innovativ pedaqoji fəaliyyətə hazırlanması //The great Czech educator Jan Amos Komensky: a classical and modern approach to education International conference. Baku State University 4-5 aprel 2019, s. 399-401

17. Сущность и содержание основных инновационных понятий в образовании // Известия Балтийской Государственной Академии Рыбопромыслового Флота. РФ, г. Калининград. 2019, №1 (47), стр. 299-303

18. Педагогические инновации, как основной показатель креативного мышления современного учителя // «Тенденции развития профессионального образования в современном мире» Материалы международной научно-практической конференции г. Санкт-Петербург 28 мая 2019.

19. The essence and content of the basic innovative concepts // Internationalm Conference Process managemen and scientific developments. UK, Birmingham 16 January 2020. p. 31-39

20. Sistem in pedagogical innovation. Scientific Research of the countries: Synergy and inteqration // China, Beijing 20 february 2020. p. 82-88

21. Проекты и исследования в начальном общем образовании. STEM как бренд современного образования в Азербайджане. //Проектная и исследовательская деятельность обучающихся в образовательных организациях 15 мая 2020. стр.110-113

22. Глобальные вызовы в сфере профессионального образования и приоритеты образовательной политики.// Тенденции развития профессионального образования в современном мире. РФ, г. Выборг, 14 мая 2020. 144-147 стр.

23. Межкультурная коммуникация. Учитель начальных классов и его межкультурное общение в инновационном процессе обучения // XXIX Международной научной конференции «Язык и Культура» имени Сергея Бураго. г. Киеве. 22-26 июня 2020 Київський національний університет імені Тараса Шевченка Видавничий дім Дмитра Бураго. 22-26 июня 2020. Випуск 22, Том V (200), стр. 336-340

24. Человеческий потенциал как человеческий капитал в секторе образования в Азербайджанской Республике. Мировая наука 2020. Проблемы и перспективы. Институт управления и социально-экономического развития. 2 июля 2020, 33 сборник, стр. 62-66

25. Les principales directions du developement de processus innovants et l'application de nouvelles technologies dans le processus educative de l'ecole primaire. // Internatioaluniversity Science forum. Canada, Toronto. 8 July 2020. Partie 1, p. 33-44

26. Prospects for the development of innovative pedagogical activity in the development of rezults of experimental üork on preparing future teachers of initial classes.// Министерство просвещения Российской Федерации, Министерство науки и

высшего образования Российской Федерации, Московский, Государственный психолого-педагогический Университет, Психологический Институт Российской Академии образования, Ассоциация Исследователей образования. РФ, Москва. 21-24 сентября 2020. г. Москва, ФГБОУ ВО МГППУ, стр. 232-235стр.

27. Социальная политика Азербайджанской Республики по отношению к детям с особыми образовательными потребностями. Министерств образования и науки Российской Федерации. Саратовский национальный исследовательский государственный университет имени Н.Г.Чернышевского РФ, Саратов. 15-16 октября 2020, Выпуск 3, стр. 603-609

28. Personal-professional growth of the future teacher in the process of preparation for innovative pedagogical activity. Омский Государственный Университет им. Ф.М.Достоевского РФ, Омск. 6-7 ноября 2020, Выпуск 5, стр. 219-225

29. Мир человека и мир культуры как духовно-нравственная ценность в современную эпоху: сущность, ценность и счастье человека среди бытия // Интеллектуальная культура Беларуси: духовно-нравственные традиции и тенденции инновационного развития. Беларусь, г. Минск. 19-20 ноября 2020. Том 2, стр. 239-242

30. Перспективы развития инновационной педагогической деятельности. // Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi, Mingəçevir Dövlət Universiteti. Regional inkişafın təmin olunmasında inovativ tendensiyalar: reallıqlar və müasir çağırışlar. Azərbaycan, Mingəçevir ş. 11-12 dekabr 2020. Respublika elmi konfransının materialları 2020. 606 səh., s. 506-509

31. Islam as the basic of advanced views in the heritage and philosophy of education Nizami Ganjavi. The X International Scientific Symposium dedicated to the 880th anniversary of Nizami Ganjavi. Sweden, Stocholm, 23 january 2021. Collection of materials of the symposium, p. 38-42

32. Проблемы современной семьи: поиски и решения.

XIII Международная научно-практическая конференция //«Шамовские педагогические чтения научной школы управления образовательными системами. РФ, г. Москва. МГПУ. 23 января-1 февраля 2021. Сборник 2. стр. 608-611

33. XII Global Science and Innovations 2021: Central Asia Kzakhstan, Nur-Sultan. 5 february 2021. Серия «Педагогические науки» II том. 63-68 стр.

34. Pedaqoji ədəbiyyatda “innovasiya” anlayışının mahiyyəti// Elmi əsərlər. Bakı Qızlar Universiteti 2021, Cild 12, №2 (46), s.84-89

35. Gələcək ibtidai sinif müəllimrinin yaradıcı innovativ pedaqoji fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün pedaqoji-psixoloji fənlərin öyrədilməsi vacib amil kimi// Bakı Slavyan Universiteti 2021, Elmi əsərlər (ictimai-siyasi elmlər seriyası) №2, s. 94-107

36. İnnovasiya: mahiyyəti, məzmunu və problemin pedaqoji ədəbiyyatda qoyuluşu // Təhsil İnstitutu, Elmi əsərlər 2021. Cild 88, №4, s. 23-27

37. Value and personal orientations of future primary teachers of the generation in the modern world. Горловский институт иностранных языков (г. Горловка, ДНР) Волгоградский государственный социально-педагогический университет (г. Волгоград, РФ), Санкт-Петербургский университет технологий и экономики (г. Санкт-Петербург, РФ). Материалы VI Международной научно-практической интернет-конференции «Ценностно-личностные и профессиональные ориентиры студентов нового поколения». Украина, г. Горловка. 13-14 февраля 2021, стр. 101-108

38. Azərbaycanca model multikulturalizm. Meжкультурная и кросс-культурная коммуникация азербайджанского общества. // Международная научная конференция Язык. Культура. Коммуникация. Беларусь, г. Гродно. 28-29 октября 2021г. Секция 1.

39. Билингвизм как языковое и культурное явление.

Конвергенция и дивергенция // Сборник материалов
Международного научного конгресса «Русский язык в
глобальном научном и образовательном пространстве». Москва,
6-10 декабря 2021г. стр. 358-361

Dissertasiyanın müdafiəsi 25 fevral 2022-ci il tarixdə saat 14:00-da Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən FD2.15 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Kitabxana-İnformasiya Mərkəzində tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 21 yanvar 2022-ci il tarixdə zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 18.01.2022
Kağızın formatı: 60x84
Həcm: 36336
Tiraj: 100